

με το έργο του, ενώ το περιουσιακό έχει οικονομική αξία και είναι δεκτικό εκμετάλλευσης. Τα δικαιώματα αυτά χαρακτηρίζονται από το νόμο ως αποκλειστικά και απόλυτα και περιλαμβάνουν τις εξουσίες που απαριθμούνται ενδεικτικά στα άρθρα 3 και 4. Η πνευματική ιδιοκτησία διαρκεί όλη τη ζωή του δημιουργού και εβδομήντα χρόνια από το θάνατό του (άρθρα 29–31 Ν 2121/1993, όπως ισχύει).

Σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία «ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή...» (άρθρο 2, παρ. 1 Ν 2121/1993). Από τον ορισμό συνάγεται ότι προστατεύεται το έργο, το οποίο πηγάζει από το ανθρώπινο πνεύμα και ότι βασικά στοιχεία αποτελούν η μορφή και η πρωτοτυπία, ενώ η ενδεικτική απαρίθμηση δεν αποκλείει την προστασία και άλλων πνευματικών δημιουργημάτων, πέρα από όσα προβλέπονται ρητά στο νόμο. Το έργο προστατεύεται ανεξάρτητα από την αισθητική ή καλλιτεχνική αξία του, ανεξάρτητα από τον παράνομο ή τον ανήθικο χαρακτήρα του, αλλά και ανεξάρτητα από τον προορισμό του, που μπορεί να εξυπηρετεί καθαρά πρακτικές ανάγκες (άρθρο 2, παρ. 4 Ν 2121/1993).

Τα επιστημονικά έργα ιατρικού περιεχομένου αποτελούν αντικείμενο προστασίας κατά την έννοια του άρθρου 2, παρ. 1 Ν 2121/1993. Είναι βέβαια γνωστό ότι με την πνευματική ιδιοκτησία προστατεύεται το έργο ως άυλο αγαθό και όχι ο υλικός φορέας πάνω στον οποίο το έργο είναι ενσωματωμένο. Το βιβλίο, ως έντυπο ή ψηφιακό μέσο, αποτελεί ενσώματο αντικείμενο και βρίσκεται έξω από το χώρο της πνευματικής ιδιοκτησίας, σε αντίθεση με το επιστημονικό έργο που αποτυπώνεται πάνω σε αυτό.

Ο Ν 2121/1993, ακολουθώντας την παραπάνω διάκριση, προστατεύει τα πνευματικά έργα λόγου, τέχνης ή επιστήμης και εξαίρει τα δύο βασικά στοιχεία της έννοιας του έργου, τη *μορφή* και την *πρωτοτυπία*.

Ειδικότερα, προστατεύεται το πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα που πηγάζει από το ανθρώπινο πνεύμα και εκφράζεται με οποιαδήποτε *μορφή*, οποιοσδήποτε δηλαδή και να είναι ο τρόπος και τα μέσα έκφρασης ή δημιουργίας (βλ. άρθρο 2, παρ. 1 Ν 2121/1993).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι αντικείμενο προστασίας είναι η *μορφή και όχι η ιδέα* που περιέχεται στο πνευματικό δημιούργημα.¹⁻⁴ Η ιδέα είναι ελεύθερη και προσιτή στον καθένα, αποτελεί κοινό κτήμα και δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας, παρά μόνο αν πάρει κάποια μορφή. Από την άποψη αυτή, δεν προστατεύονται οι επιστημονικές ανακαλύψεις και θεωρίες ή γνώσεις αυτές καθαυτές ούτε οι μαθηματικοί ορισμοί ή τύποι.³ Το άρθρο 9, παρ. 2 της συμφωνίας TRIPS

Πνευματική ιδιοκτησία και ιατρικά επιστημονικά έργα

1. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Πνευματική ιδιοκτησία είναι ο κλάδος του ιδιωτικού δικαίου που ρυθμίζει την προστασία του δημιουργού, αλλά και τα δικαιώματα που η έννομη τάξη αναγνωρίζει στο δημιουργό πάνω στο έργο του. Ο όρος «διανοητική ιδιοκτησία» (intellectual property) περιλαμβάνει τόσο την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα (copyright and related rights), όσο και τη βιομηχανική ιδιοκτησία (industrial property), όπως τις εφευρέσεις και τα σήματα (άρθρο 18, παρ. 8 Ν 2557/1997).

Ο Ν 2121/1993 στο άρθρο 1 προβλέπει ρητά ότι η πνευματική ιδιοκτησία περιλαμβάνει δύο επιμέρους δικαιώματα, το ηθικό και το περιουσιακό δικαίωμα. Από τα δικαιώματα αυτά, το μεν ηθικό έχει προσωπικό χαρακτήρα και αποσκοπεί στην προστασία του προσωπικού δεσμού του δημιουργού

προβλέπει ρητά ότι η πνευματική ιδιοκτησία καλύπτει τις δημιουργίες, αλλά όχι τις ιδέες, τις διαδικασίες, τις μεθόδους λειτουργίας ή τις μαθηματικές έννοιες αυτές καθαυτές (N 2290/1995, ΦΕΚ Α' 28/1995). Η ίδια αρχή επαναλαμβάνεται και στο άρθρο 2 της Συνθήκης του Παγκόσμιου Οργανισμού Διανοητικής Ιδιοκτησίας για την πνευματική ιδιοκτησία (Συνθήκη Internet), που επίσης προβλέπει ότι η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας καλύπτει τις δημιουργίες, αλλά όχι τις ιδέες, τις διαδικασίες, τις μεθόδους λειτουργίας ή τις μαθηματικές έννοιες αυτές καθαυτές (N 3184/2003, ΦΕΚ Α' 228/26.9.2003). Αντίστοιχες ρυθμίσεις προβλέπονται και στην αλλοδαπή νομοθεσία. Αναφέρεται ενδεικτικά το άρθρο 102β του αμερικανικού νόμου: "In no case does copyright protection for an original work of authorship extend to any idea, procedure, process, system, method of operation, concept, principle, or discovery, regardless of the form in which it is described, explained, illustrated, or embodied in such work" (Copyright Law of the United States, art. 106b).

Με την πνευματική ιδιοκτησία μπορεί να προστατευτεί ένα ιατρικό επιστημονικό έργο, π.χ. εγχειρίδιο Παιδιατρικής ή Παθολογίας. Το περιεχόμενο του έργου, π.χ. θεραπεία νόσου, ως απλή ιδέα ή διαδικασία δεν προστατεύεται με την πνευματική ιδιοκτησία, η πρωτότυπη όμως συγγραφή, η σύνθεση και η ανάλυση μπορεί να αποτελέσουν αντικείμενο προστασίας, εφόσον πληρούνται οι βασικές προϋποθέσεις. Με την πνευματική ιδιοκτησία ενδέχεται να προστατευτούν, ως έκφραση και μορφή, τα αποτελέσματα ενός ιατρικού ερευνητικού προγράμματος που θα προκύψουν όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία εκτέλεσης. Αντικείμενο των αποτελεσμάτων έρευνας ενδέχεται να είναι και εφευρέσεις για τις οποίες μπορεί να ακολουθηθεί η διαδικασία του νόμου για την απονομή διπλώματος ευρεσιτεχνίας (N 1733/1987). Αντικείμενο των αποτελεσμάτων έρευνας μπορεί να είναι και προϊόν που δεν αποτελεί αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας. Η εκτέλεση δοκιμών, μετρήσεων και εργαστηριακών εξετάσεων ως διαδικασία δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της πνευματικής ιδιοκτησίας, ενώ το αποτέλεσμα, αν πάρει μορφή και έχει πρωτοτυπία, μπορεί να προστατευτεί, π.χ. ιατρική μελέτη ή άρθρο που δημοσιεύεται σε περιοδικό.

Η πρωτοτυπία κρίνεται με βάση την προσωπική συμβολή του δημιουργού, την ατομικότητα και τη στατιστική μοναδικότητα του δημιουργήματος^{1,3} και πρέπει να διακρίνεται από το στοιχείο του νέου που δεν αποτελεί αντικείμενο προστασίας με την πνευματική ιδιοκτησία. Ένα δημιούργημα, για να είναι πρωτότυπο και να αποτελεί έργο προστατευόμενο με την πνευματική ιδιοκτησία, θα πρέπει να παρουσιάζει κάποιο ελάχιστο κριτήριο δημιουργικού ύψους (βλ. Πλημ. Αθηνών 1047/1994, που αναφέρεται στον επιστημονικό

τομέα των ηλεκτρικών μετρήσεων σε Ποιν.Χρ. Μ.Δ./1994, σ. 1294–1300, ειδ. σ. 1296 με παραπομπή σε Γ. Κουμάντο).¹ Για να υπάρχει πρωτοτυπία, θα πρέπει το έργο να απορρέει από την προσωπικότητα του δημιουργού. Το γεγονός αυτό εξηγεί γιατί η πνευματική ιδιοκτησία δεν προστατεύει τις επιστημονικές ανακαλύψεις ή θεωρίες, «αφού αυτές δεν έχουν το γνώρισμα της απρόβλεπτης μοναδικότητας, που χαρακτηρίζει τα αντικείμενα της πνευματικής ιδιοκτησίας και καθρεφτίζουν όχι την προσωπικότητα του δημιουργού τους, αλλά κάτι που υπάρχει αντικειμενικά, πέρα και έξω από αυτόν» (βλ. την παραπάνω απόφαση Πλημ.Αθ. 1047/1994, Ποιν.Χρ. Μ.Δ./1994, σ. 1296 με παραπομπή σε Γ. Κουμάντο).¹

Η επιστημονική ανακάλυψη ή η θεωρία διατυπώνεται αντικειμενικά με τρόπο που να ανταποκρίνεται στην αλήθεια, αφού η επιστήμη βασίζεται στην αρχή της αλήθειας των πραγμάτων.¹ Ο επιστήμονας δεν μπορεί να αποκτήσει απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας σε μια θεωρία ή ανακάλυψη, γιατί αυτό θα είχε ως συνέπεια να σταματήσει η επιστημονική και η τεχνολογική πρόοδος. Οι επιστημονικές γνώσεις, οι ιδέες και οι θεωρίες δεν ενδείκνυνται, από λόγους κοινωνικής ανάγκης, να ανήκουν στην αποκλειστική εξουσία του επιστήμονα. Τα στοιχεία αυτά πρέπει να είναι ελεύθερα για συζήτηση, διδασκαλία και περαιτέρω επιστημονικές εργασίες και έρευνες (Εισ.Πρωτ.Αθ. 19/1974, ΕΕΝ 41/1974, σ. 410–411). Στην επιστήμη, με την επιφύλαξη του δικαιώματος του κάθε επιστήμονα να αναγνωρίζεται η πατρότητα όσον αφορά στη θεωρία ή στην ανακάλυψή του, είναι δύσκολο να ειπωθεί με ακρίβεια πόσο προσέφερε κάθε ερευνητής σε κάθε ανακάλυψη στηριζόμενος στις γνώσεις των προγενεστέρων συναδέλφων του.^{1,5,6}

Η πνευματική ιδιοκτησία μόνο τη μορφή μπορεί να προστατεύει και με την έννοια αυτή τα επιστημονικά έργα ιατρικού περιεχομένου αποτελούν αντικείμενο προστασίας. (Από τη γαλλική νομολογία για τα ιατρικά έργα, βλ. Lucas A, Lucas HJ,⁷ από την ελληνική νομολογία σε σχέση με πρωτότυπο έργο της μαθηματικής επιστήμης, βλ. ΑΠ. 20/2005, ΝοΒ 2005, σ. 1295–1261 και Χρ.Ι.Δ. 2005, σ. 453–455). Πολλά στοιχεία ανάλυσης και ανάπτυξης εργασιών που έχουν σχέση με την Ιατρική ή άλλη συναφή επιστήμη (βιολογία, χημεία, φυσική) στηρίζονται σε γνώσεις, τύπους ή θεωρήματα που προϋπάρχουν. Κάθε επιστήμονας που θα ασχοληθεί με ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο θα χρησιμοποιήσει αναπόφευκτα τα ίδια παραδείγματα ή τύπους ή θεωρήματα με προηγούμενους ερευνητές, αφού στον τομέα της Ιατρικής και των θετικών επιστημών οι επιστημονικές θεωρίες και οι γνώσεις έχουν χαρακτήρα αντικειμενικό. Για τις επιστήμες αυτές υπάρχει μια αλήθεια για κάθε αντικείμενο και όχι τόσες αλήθειες όσοι και οι

συγγραφείς.⁸ Τα στοιχεία λοιπόν αυτά μένουν έξω από το πεδίο της προστασίας και χρειάζεται προσεκτική έρευνα σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση για να αποδειχθεί ότι υπάρχει πιστή αντιγραφή και ομοιότητα μεταξύ επίδικων επιστημονικών έργων.

Διαφορετική αντιμετώπιση ενέχει κινδύνους για την πρόοδο της επιστήμης, γιατί θα οδηγηθούμε σε μια ολική προστασία κάθε στοιχείου που αποτελεί απόρροια του ανθρώπινου πνεύματος. Στο ίδιο πνεύμα, δεν αναγνωρίζονται δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στα απλά γεγονότα ή στοιχεία (άρθρο 2, παρ. 5 Ν 2121/1993). Είναι γνωστό ότι δεν προστατεύεται ό,τι προϋπάρχει στον κόσμο των γεγονότων. Τα στοιχεία αυτά πρέπει να κυκλοφορούν ελεύθερα, γιατί συντρέχει η υπέρτατη ανάγκη προστασίας του κοινωνικού συνόλου και ειδικότερα της εκπαίδευσης, της έρευνας και της πρόσβασης στην πληροφορία.^{9,10}

Ο τίτλος ενός έργου προστατεύεται με την πνευματική ιδιοκτησία εφόσον εμφανίζει πρωτοτυπία. Πρωτότυπος είναι ο τίτλος όταν εξατομικεύει το έργο και εναρμονίζεται προς το περιεχόμενο και γενικότερα όταν έχει διακριτική ικανότητα και εκφράζει την προσωπικότητα του δημιουργού και συγγραφέα. Αντίθετα, δεν είναι πρωτότυπος ο τίτλος που έχει γενικό χαρακτηρισμό και χρησιμοποιείται σε ολόκληρη κατηγορία έργων, π.χ. Εισαγωγή στην Παθολογία.

Αντικείμενο προστασίας αποτελούν τα προγράμματα Η/Υ, καθώς και οι βάσεις δεδομένων, π.χ. συλλογή επιστημονικών δημοσιευμάτων και άρθρων ιατρικού περιεχομένου. Είναι άλλωστε γνωστό ότι η Οδηγία 96/9 για τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων, με την οποία εναρμονίστηκε η εθνική νομοθεσία (άρθρο 7, Ν 2819/2000), προβλέπει ένα ειδικής φύσης (sui generis) δικαίωμα στον κατασκευαστή βάσης δεδομένων, ανεξάρτητα από το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας που αναγνωρίζεται στο δημιουργό βάσης δεδομένων, η οποία λόγω της επιλογής ή της διευθέτησης του περιεχομένου της αποτελεί πνευματικό δημιούργημα.

Για την κατασκευή βάσεων δεδομένων απαιτείται η επένδυση σημαντικών ανθρώπινων, τεχνικών και οικονομικών πόρων, ενώ η αντιγραφή των βάσεων δεδομένων ή η πρόσβαση σε αυτές γίνεται με μικρό κόστος σε σχέση με εκείνο που συνεπάγεται η αρχική παραγωγή τους. Ο λόγος αυτός μαζί με το γεγονός ότι πολλές βάσεις δεδομένων θα έμεναν εκτός πεδίου προστασίας με την πνευματική ιδιοκτησία οδήγησαν τον κοινοτικό νομοθέτη στη θέσπιση ενός ειδικού (sui generis) δικαιώματος για τον κατασκευαστή των βάσεων δεδομένων (maker of databases), στον οποίο αναγνωρίζεται το δικαίωμα να απαγορεύει την εξαγωγή ή και την επαναχρησιμοποίηση του συνόλου ή ουσιώδους μέρους του περιεχομένου της βάσης δεδομένων, αξιολογούμενου ποσοτικά ή ποιοτικά, εφόσον η απόκτηση, ο έλεγχος ή η παρουσίαση του περιεχομένου της βάσης καταδεικνύει ουσιώδη ποιοτική ή ποσοτική επένδυση. Το δικαίωμα αυτό προβλέπεται στο άρθρο 45Α, παρ. 1 Ν 2121/1993 (άρθρο 7, παρ. 5 Ν 2819/2000).

Το sui generis δικαίωμα μπορεί να βρει πρακτική εφαρμογή σε πολλούς τομείς και ειδικότερα όταν πρόκειται για συλλογή υλικού και στοιχείων, τα οποία αυτά καθαυτά δεν προστατεύονται, αλλά η διευθέτηση και η οργάνωση του περιεχομένου τους με συστηματικό και μεθοδικό τρόπο μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία βάσης δεδομένων που προστατεύεται με το άρθρο 7 Ν 2819/2000, π.χ. συνταγές ή οδηγίες χρήσης φαρμάκων, τρόποι θεραπείας κ.λπ. (βλ. τη νομολογία του ΔΕΚ 9/11/2004, ιδίως στην υπόθεση Fixtures Marketing Ltd κατά ΟΠΑΠ, καθώς και την έκθεση της Επιτροπής για την Οδηγία 96/9, DG Internal Market, 12 Δεκεμβρίου 2005).

Το sui generis δικαίωμα μπορεί να βρει πρακτική εφαρμογή σε πολλούς τομείς και ειδικότερα όταν πρόκειται για συλλογή υλικού και στοιχείων, τα οποία αυτά καθαυτά δεν προστατεύονται, αλλά η διευθέτηση και η οργάνωση του περιεχομένου τους με συστηματικό και μεθοδικό τρόπο μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία βάσης δεδομένων που προστατεύεται με το άρθρο 7 Ν 2819/2000, π.χ. συνταγές ή οδηγίες χρήσης φαρμάκων, τρόποι θεραπείας κ.λπ. (βλ. τη νομολογία του ΔΕΚ 9/11/2004, ιδίως στην υπόθεση Fixtures Marketing Ltd κατά ΟΠΑΠ, καθώς και την έκθεση της Επιτροπής για την Οδηγία 96/9, DG Internal Market, 12 Δεκεμβρίου 2005).

2. ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Υποκείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο δημιουργός. Η αρχή αυτή, που πηγάζει από το φυσικό δίκαιο και είναι γνωστή ως «αρχή της αληθείας», ισχύει πάντοτε στο ελληνικό δίκαιο. Ο Ν 2121/1993 καθιερώνει ρητά την αρχή αυτή στο άρθρο 6, παρ. 1, που ορίζει ότι «ο δημιουργός ... είναι ο αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος επί του έργου».

Συνέπεια της «αρχής της αληθείας» είναι ότι αρχικός δικαιούχος είναι μόνο το φυσικό πρόσωπο (π.χ. συγγραφέας, γιατρός, ερευνητής, επιστήμονας), το οποίο αποκτά την πνευματική ιδιοκτησία πρωτογενώς, χωρίς να χρειάζεται η τήρηση ορισμένων διατυπώσεων (π.χ. κατάθεση του έργου σε δημόσια αρχή) για την κτήση ή την άσκηση του δικαιώματος, ενώ το νομικό πρόσωπο γίνεται δικαιούχος μόνο δευτερογενώς.

Ο κανόνας ότι αρχικός δικαιούχος της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο δημιουργός προγράμματος έρευνας ισχύει και για τα έργα που δημιουργήθηκαν από μισθωτούς σε εκτέλεση σύμβασης εργασίας. Αν δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία, στον εργοδότη μεταβιβάζονται αυτοδικαίως εκείνες οι εξουσίες από το περιουσιακό δικαίωμα που είναι αναγκαίες για την εκπλήρωση του σκοπού της σύμβασης (άρθρο 8 Ν 2121/1993). Όταν πάντως πρόκειται για έργα που δημιουργήθηκαν από τους απασχολούμενους με οποιαδήποτε σχέση εργασίας στο δημόσιο ή σε ΝΠΔΔ σε εκτέλεση του υπηρεσιακού τους καθήκοντος, το περιουσιακό δικαίωμα μεταβιβάζεται αυτοδικαίως στον εργοδότη (δηλαδή στο δημόσιο ή στο ΝΠΔΔ), εκτός αν υπάρχει αντίθετη συμφωνία (για τα προγράμματα ηλεκτρονικού

υπολογιστή, βλ. το άρθρο 40 Ν 2121/1993).

Τα μέλη ΔΕΠ των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων είναι δημόσιοι λειτουργοί και απολαμβάνουν ανεξαρτησίας κατά την άσκηση των ερευνητικών και των διδακτικών καθηκόντων τους. Τα έργα που προκύπτουν από την ερευνητική δραστηριότητα του διδακτικού προσωπικού των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, μεταξύ των οποίων και οι γιατροί που είναι μέλη ΔΕΠ, ανήκουν στο διδακτικό προσωπικό. Ας σημειωθεί ότι στη νομοθεσία για τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα δεν υπάρχει νομοθετική ρύθμιση που να ορίζει κάτι διαφορετικό, ενώ ο Ν 2530/1997 αναγνωρίζει δικαίωμα αμοιβής από τα συγγραφικά δικαιώματα στα μέλη ΔΕΠ. Κατά συνέπεια, το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας σε έργα που δημιουργούνται από τα μέλη ΔΕΠ ανήκουν σε αυτά. Το ίδιο ισχύει και για τις εργασίες και τα διδακτορικά, τα οποία εκπονούνται υπό την επίβλεψη των καθηγητών. Το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας ανήκει στους φοιτητές και στους διδάκτορες που εκπόνησαν τη σχετική μελέτη. Για τα ερευνητικά έργα που εκπονούνται στο πλαίσιο ερευνητικών προγραμμάτων, τα οποία χρηματοδοτούνται από το Πανεπιστήμιο, είναι σκόπιμο να ρυθμίζεται συμβατικά το θέμα της μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος ή ορισμένων εξουσιών από αυτό στο Πανεπιστήμιο.

Ένα επιστημονικό έργο μπορεί να δημιουργηθεί από περισσότερα πρόσωπα. Η νομοθεσία προβλέπει ορισμένους κανόνες για τα έργα συνεργασίας, τα συλλογικά και τα σύνθετα, βάσει των οποίων προσδιορίζεται το υποκείμενο του δικαιώματος (άρθρο 7 Ν 2121/1993).

Το έργο που δημιουργείται με την άμεση σύμπραξη δύο ή περισσότερων προσώπων (επιστημόνων, ερευνητών) μπορεί να υπαχθεί στα έργα συνεργασίας και έτσι τα πρόσωπα που συνέπραξαν για τη δημιουργία του να θεωρηθούν αρχικοί συνδικαιούχοι του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος. Δεν ενδιαφέρει αν οι επιμέρους συνεισφορές επί του πραγματοποιηθέντος συνόλου μπορούν να διακριθούν ή όχι από το όλο έργο. Αν δεν υπάρχει ρητή συμφωνία, το δικαίωμα ανήκει κατά ίσα μέρη στους συνδημιουργούς. Κατά συνέπεια, στις συμβάσεις ανάθεσης θα πρέπει να προσδιορίζεται η συμμετοχή του καθενός στο δικαίωμα, έτσι ώστε να είναι ευκολότερο να προσδιοριστεί η αμοιβή των συνδημιουργών.

Αν ένα φυσικό πρόσωπο έχει τη διεύθυνση και το συντονισμό ερευνητικού προγράμματος, τότε το πρόσωπο αυτό είναι ο αρχικός δικαιούχος της πνευματικής ιδιοκτησίας επί του συνολικού έργου, ενώ τα πρόσωπα τα οποία συνέβαλαν στις επιμέρους συμβολές είναι αρχικοί δικαιούχοι της πνευματικής ιδιοκτησίας επί των δικών τους επιμέρους συμβολών, εφόσον αυτές είναι δεκτικές μεταβίβασης.

Πρόκειται για την κατηγορία των *συλλογικών έργων*, τα οποία προϋποθέτουν ότι την πνευματική διεύθυνση και το συντονισμό έχει ένα φυσικό πρόσωπο κάτω από το οποίο εργάζονται οι λοιποί συνεργάτες.

Τα θέματα αυτά κρίνονται κατά περίπτωση και θα ήταν σκόπιμο, ειδικά για τα προγράμματα έρευνας στα στοιχεία διαχείρισης του προγράμματος, να προβλέπεται ρητά σε ποιον ανήκουν τα δικαιώματα επί του μορφοποιημένου έργου το οποίο θα παραχθεί και των αποτελεσμάτων που θα προκύψουν.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι το περιουσιακό δικαίωμα εξασφαλίζει στο συγγραφέα τη δυνατότητα να εκμεταλλευτεί οικονομικά το έργο του. Το άρθρο 3 Ν 2121/1993, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 81, παρ. 1 Ν 3057/2002, απαριθμεί ενδεικτικά τις εξουσίες που αντιστοιχούν στους βασικούς τρόπους εκμετάλλευσης του έργου, όπως η αναπαραγωγή, η εκμίσθωση, ο δημόσιος δανεισμός, η παρουσίαση στο κοινό και η ραδιοτηλεοπτική μετάδοση. Οι ρυθμίσεις αυτές δίνουν την εξουσία στο δημιουργό να επιτρέψει ή να απαγορεύσει την εκμετάλλευση του έργου του, π.χ. την αναπαραγωγή ή την ηλεκτρονική διάθεση.

Με βάση το σκεπτικό ότι ο Ν 2121/1993 (άρθρο 12) θεσπίζει τη δυνατότητα μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος και το αμεταβίβαστο του ηθικού δικαιώματος, με την επιφύλαξη της συναίνεσης που μπορεί να δώσει ο δημιουργός για ορισμένες πράξεις ή παραλείψεις που συνιστούν τρόπο άσκησης του ηθικού δικαιώματος (άρθρο 16), ο ερευνητής μπορεί να μεταβιβάσει το περιουσιακό του δικαίωμα ή ορισμένες εξουσίες από αυτό σε τρίτο πρόσωπο, π.χ. στο Πανεπιστήμιο ή στον εκδότη. Οι σχέσεις μεταξύ του συγγραφέα και του εκδότη ρυθμίζονται από το νόμο (άρθρα 12–17 και 33 Ν 2121/1993) και από τους όρους που συνήθως προβλέπονται στην εκδοτική σύμβαση. Τα επιστημονικά περιοδικά ακολουθούν ορισμένους κανόνες με βάση τους οποίους αποδέχονται ένα άρθρο για δημοσίευση, π.χ. το άρθρο θα πρέπει να είναι πρωτότυπο και να δημοσιεύεται για πρώτη δημοσίευση στο συγκεκριμένο περιοδικό.

Το δικαίωμα αναπαραγωγής αφορά σε ολόκληρο το έργο αλλά και τμήματα αυτού. Κατά συνέπεια, ο συγγραφέας θα μπορούσε να απαγορεύει την αναπαραγωγή αποσπασμάτων του έργου του. Η ανάπτυξη όμως μιας επιστημονικής άποψης πραγματοποιείται συχνά με την επίκληση ξένων απόψεων που στηρίζουν τη θέση του συγγραφέα ή με την άσκηση κριτικής σε αντίθετες απόψεις. Η παράθεση αποσπασμάτων από το έργο που περιέχει τις απόψεις αυτές είναι ο καλύτερος τρόπος αναφοράς στις απόψεις με τις οποίες κάποιος διαφωνεί ή συμφωνεί.¹ Στο πνεύμα

αυτό, το άρθρο 19 Ν 2121/1993 επιτρέπει την παράθεση αποσπασμάτων χάρη της προόδου των γραμμάτων και της επιστήμης (βλ. επίσης άρθρο 10, παρ. 1 και 3 της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού και άρθρο 5, παρ. 3, στοιχείο δ Οδηγίας 2001/29). Ειδικότερα, επιτρέπεται χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή η παράθεση σύντομων αποσπασμάτων από ξένα έργα, τα οποία όμως έχουν δημοσιευτεί νόμιμα, για την ενίσχυση της γνώμης εκείνου που παραθέτει ή την άσκηση κριτικής κατά της γνώμης άλλου. Παρατηρείται ότι η ελεύθερη παράθεση αποσπασμάτων επιτρέπεται, αν τα αποσπάσματα είναι σύντομα και το έργο έχει δημοσιευτεί νόμιμα, γιατί στην αντίθετη περίπτωση, αν δηλαδή το έργο ήταν αδημοσίευτο, θα υπήρχε προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας. Η παράθεση αποσπασμάτων πρέπει να είναι σύμφωνη προς τα χρηστά ήθη και να δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό, που είναι η επιστημονική τεκμηρίωση και η κριτική. Περαιτέρω, ο νόμος κάνει ρητή επιφύλαξη του ηθικού δικαιώματος του δημιουργού και ειδικότερα της εξουσίας αναγνώρισης της πατρότητας. Προβλέπεται ότι η παράθεση αποσπασμάτων πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και του ονόματος του δημιουργού αλλά και του εκδότη, εφόσον τα ονόματα αυτά εμφανίζονται στην πηγή. Σύμφωνα με τη νομολογία, επιτρέπεται η παράθεση μικρών αποσπασμάτων από ξένα έργα για ενίσχυση της γνώμης εκείνου που τα παραθέτει ή για κριτική της γνώμης εκείνου που τα έγραψε. Η παράθεση όμως μεγάλων αποσπασμάτων κάνει το έργο ανταγωνιστικό και για το λόγο αυτό, είναι παράνομη, έστω και αν μνημονεύεται η πηγή από την οποία έχει ληφθεί. Σε κάθε περίπτωση, η παράθεση θα πρέπει να γίνεται για υποστήριξη της γνώμης ή για άσκηση κριτικής και να μην αποτελεί αποκλειστική σχεδόν πηγή για τη συγγραφή νέου βιβλίου ή απλή μεταφορά ή αναδημοσίευση άλλου έργου. Η παράθεση ολόκληρου έργου χωρίς την άδεια του δικαιούχου είναι παράνομη.

3. ΗΘΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Το εθνικό δίκαιο αναγνώριζε πάντοτε το ηθικό δικαίωμα. Σύμφωνα με το άρθρο 1, παρ. 1 Ν 2121/1993, το ηθικό δικαίωμα προστατεύει τον προσωπικό δεσμό του πνευματικού δημιουργού με το έργο του και απαρτίζεται από τις εξουσίες που αναφέρονται ενδεικτικά στο άρθρο 4 Ν 2121/1993. Πρόκειται για την εξουσία δημοσίευσης, την εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας, την εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας, την εξουσία προσπέλασης και την εξουσία υπαναχώρησης ή μετάνοιας.

Μεγάλη πρακτική σημασία για τα επιστημονικά έργα έχει η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας. Το ίδιο ισχύει και για τα ερευνητικά προγράμματα. Το όνομα όλων των

ερευνητών και των επιστημόνων, συμπεριλαμβανομένων των υποψηφίων διδασκτόρων και των φοιτητών που έλαβαν μέρος στην έρευνα, πρέπει να αναγράφεται πάντοτε και σε κάθε δημοσίευση (με την ευρεία έννοια του όρου) ή ανακοίνωση, ανεξάρτητα αν την ευθύνη και το συντονισμό είχε ένα μόνο πρόσωπο. Στην αντίθετη περίπτωση, μπορεί να υπάρχει προσβολή του ηθικού δικαιώματος και ειδικότερα της εξουσίας αναγνώρισης της πατρότητας.

Περαιτέρω, η εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας δίνει τη δυνατότητα στο συγγραφέα να απαγορεύει οποιαδήποτε μεταβολή του έργου του που γίνεται χωρίς την άδειά του, ενώ αποτελεί προσβολή και ο τρόπος παρουσίασης του έργου στο κοινό. Συνεπώς, οποιαδήποτε μεταβολή του μορφοποιημένου έργου το οποίο προκύπτει από το ερευνητικό πρόγραμμα θα πρέπει να γίνεται με την άδεια του αρχικού ερευνητή.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την παραπάνω ανάλυση συμπεραίνεται ότι δεν αναφύονται ιδιαίτερα προβλήματα για το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας των γιατρών πάνω στο επιστημονικό τους έργο. Η πνευματική ιδιοκτησία προστατεύει μόνο τη μορφή του έργου τους (π.χ. ιατρικό σύγγραμμα), ενώ η παράθεση αποσπασμάτων επιτρέπεται στο πλαίσιο της υποστήριξης της γνώμης ή της άσκησης κριτικής.

Σε κάθε περίπτωση, η αναφορά του ονόματος του συγγραφέα –και γενικότερα της πηγής– είναι απαραίτητη. Στο σύγχρονο περιβάλλον της ψηφιακής τεχνολογίας είναι σκόπιμο να δημιουργηθούν, ιδίως στις Πανεπιστημιακές Σχολές της χώρας, αποθετήρια με ανοικτό περιεχόμενο, στα οποία θα μπορούσαν να δημοσιευτούν με σχετική άδεια των ερευνητών τα αποτελέσματα ιατρικών ερευνών με όρους χρήσης που αναγράφονται στην αρχή του κόμβου, έτσι ώστε να δοθούν στη δημοσιότητα έρευνες που μπορεί να βοηθήσουν στη θεραπεία ασθενών.

Δ. Καλλινίκου

*Νομικό Τμήμα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Αθηνών, Αθήνα*

1. ΚΟΥΜΑΝΤΟΣ Γ. *Πνευματική ιδιοκτησία*. 8η έκδοση. Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002
2. ΚΟΤΣΙΡΗΣ Λ. *Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας*. 4η έκδοση. Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 2005
3. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Δ. *Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα*. 2η έκδοση. Εκδόσεις ΠΝ Σάκκουλας (δίκαιο και οικονομία), Αθήνα, 2005
4. ΜΑΡΙΝΟΣ ΜΘ. *Πνευματική ιδιοκτησία*. 2η έκδοση. Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2004
5. ΒΡΕΛΛΗΣ Σ. *Εισαγωγή εις το δίκαιον της καλούμενης επιστημονικής*

ιδιοκτησίας. *Νομικό Βήμα* 1971:396–400

6. ROUBIER P. *Le droit de la propriete industrielle*. Sirey, Paris, 1952
7. LUKAS A, LUKAS HJ. *Traite de la propriete litteraire et artistique*. 3e ed. Litec, Paris, 2006
8. BERENBOOM A. *Le nouveau droit d' auteur*. Larcier, Bruxelles, 1995
9. NIMMER on copyright. Matthew Bender, 4 volumes (updated annually: Date originaly published: 1963), New York
10. FISHMAN S. *The copyright handbook*. 5th ed. Nolo Com, 2000

Corresponding author:

D. Kallinikou, Law faculty, National and Kapodistrian University of Athens, 13 Fotomara street, GR-117 43 Athens, Greece
e-mail: kallinikoudionysia@yahoo.gr